WIKIPEDIA

Jiddisch

Jiddisch eller **jiddisk** er et germansk språk som tales av over tre millioner mennesker, hovedsakelig askenasiske jøder, over hele verden. Språket oppstod i Sentral-Europa i høymiddelalderen som en blanding av middelhøytysk og sentraltyske dialekter, og med mange lånord fra hebraisk, senere også fra slaviske språk. Navnet jiddisch betyr «jødisk» og er opprinnelig en kortform for ייִדיש טײַטש «jidish taitsh», eller «jødisk tysk». Ordforrådet består av ca. 80 % gjenkjennelige tyske ord, enkelte står nærmere standard høytysk enn mange høytyske dialekter; jiddisch betraktes av og til også som en tysk dialekt. Jiddisch skrives vanligvis med det hebraiske alfabetet.

Jiddisch	
ייִדיש *yidish*	
Brukt i	Ukraina Israel USA Argentina Russland Polen Tyskland
Antall brukere	3 142 000[1]
Lingvistisk klassifikasjon	Indoeuropeisk Germansk Vestgermansk Høytysk **Jiddisch**
Offisiell status	
Offisielt i	Den jødiske autonome oblasten (Russland)
Normert av	Ingen formelle organer; YIVO *de facto*
Språkkoder	
ISO 639-1	yi
ISO 639-2	yid
ISO 639-3	yid – jiddisch (generisk) ydd – østjiddisch yih – vestjiddisch
Wikipedia på jiddisch Jiddisch på Wiktionary Portal: Språk	

Fram til andre verdenskrig var både østjiddisch og vestjiddisch dialekt i bruk. Vest-jiddisch som ble talt i Tyskland, Italia, Østerrike, Nederland, Frankrike og andre land er i dag nesten utdødd som følge av at de som talte denne dialekten ble utslettet i holocaust.

Forfatteren Isaac Bashevis Singer (1904–1991), som skrev på jiddisch, fikk Nobelprisen i litteratur i 1978. Den jiddischspråklige lingvisten Max Weinreich formulerte den meget siterte aforismen «A shprakh iz a diyalekt mit an armey un a flot» («Et språk er en dialekt med en armé og en flåte»).

Innhold

Jiddisch i geografien

Tyske jøder betegnes som askenasiske, mens de sefardiske kommer fra Spania og Portugal. Forklaringen på disse betegnelsene kan hentes fra Det gamle testamente, der Asjkenas var sønnesønn av Jafet, den eldste sønnen til Noa. I 551 utga historikeren Jordanes verket *Getica* om goterne, der han i avsnitt 1,4 omtaler Skandinavia med betegnelsen *Skandza*. Likheten mellom *Asjkenas* og *Skandza* er slående når man skriver dem på hebraisk, altså uten vokaler. Avstanden mellom Skandinavia og Tyskland er heller ikke stor.

Sefarad var området der jødene levde i eksil etter at babylonerne inntok Judea. Konsonantene i *Sefarad* og *Spania* minner om hverandre, siden f og p ble stavet med samme bokstav både i hebraisk og arameisk.

Enda mer underfundig er forklaringen på at slaviske og baltiske områder kalles *Knaan* på jiddisch. Kanaan var navnet både på lavlandet ut mot Middelhavet og på en av sønnene til Kam, Noas andre sønn. 1. Moseboks 9. kapittel forteller hvordan Noa drakk seg så full at han kledde seg naken, og sønnene Sem, Kam og Jafet måtte dekke ham til. Da han våknet av rusen, ropte han i sinne: «Lovet være Herren, Sems Gud! Kanaan skal være hans slave!» Man hentet altså assosiasjonen *Kanaan* = *slave* fra Bibelen, samtidig som slaverne som bor i de baltiske land, er opphav til vårt ord *slave* i betydningen *trell*.[2]

I en folketelling i Sovjetunionen fra 1959, oppgav 470 000 at de hadde jiddisch som morsmål.[3]

En side av ei jødetysk–hebraisk–latinsk–tysk polyglottordbok av Elijah Levita tryket på 1400- eller 1500-tallet.

Ordbøker

Den eldste kjente ordboken der jiddisch var et av språkene ble publisert i 1542 med jiddisch, hebraisk, tysk og latin som varianter.[4]

I 1891 ble den første engelsk-jiddische ordboken publisert, av Alexander Harkavy.[4] Denne ordboken ble stadig revidert, og den siste utgave, som også inkluderer hebraisk, er fra 1928.[4]

En nyere ordbok er *Modern English-Yiddish Yiddish-English Dictionary*, av Uriel Weinreich, utgitt i 1968.[4]

Kjente forfattere og poeter

En av de første forfatterne som begynte å skrive bøker på det jiddiske språket var Salomon Abramovitsj, bedre kjent som **Mendele Moicher Sforim**.

Andre kjente forfattere er:

- Sholem Ash
- S. Anski
- Sholem Aleichem
- Ester Kreitman
- I.J. Singer
- Isaac Bashevis Singer
- Chaim Grade

Blant kjente jiddisch-språklige poeter kan nevnes:

- Mordechai Gebirtig
- Jacob Glatstein
- Hirsh Glick
- Abraham Goldfaden
- Pinchus Kahanovitsj, bedre kjent som Der Nister
- Itzik Manger
- Abraham Sutzkever

Referanser

1. ^ Ethnologues tall for østjiddisch (http://www.ethnologue.com/show_language.asp?code=ydd)
2. ^ Rolf Theil: "Skyformasjonane på San Fransiscos sørhimmel", forlaget Samlaget, Oslo 2007.
3. ^ LUCY S. DAWIDOWICZ. «YIDDISH: PAST, PRESENT & PERFECT» (PDF). Besøkt 28. mars 2020.
4. ^ a b c d Glinter, Ezra (22. februar 2013). «The Joys of Yiddish Dictionaries». *The Paris Review* (engelsk). Besøkt 28. mars 2020.

Litteratur

- W.B. Lockwood: *Lehrbuch der modernen jiddischen Sprache. Mit ausgewählten Lesestücken*, Hamburg 1995.
- Marion Aptroot; Holger Nath: *Einführung in die jiddische Sprache und Kultur*, Hamburg 2002.
- Solomon A. Birnbaum: *Yiddish. A Survey and a Grammar*, Toronto 1979.
- Salomo A. Birnbaum: *Die jiddische Sprache. Ein kurzer Überblick und Texte aus acht Jahrhunderten*, Hamburg 1974, 2. Aufl. 1986.
- Dovid Katz: *Grammar of the Yiddish Language*, London 1987.
- Uriel Weinreich: *Modern English-Yiddish Yiddish-English Dictionary*, New York 1968 (seither mehrfach neu aufgelegt).
- Ronald Lötzsch: *Jiddisches Wörterbuch*, Leipzig 1990 (seither neu aufgelegt als Duden-Taschenbuch).
- Hans Peter Althaus: *Mauscheln. Ein Wort Als Waffe*, Berlin 2003.
- Leo Rosten: *Jiddisch. Eine kleine Enzyklopädie*, München 2002.
- Ulf Diederichs (Hrsg.): *Das Ma'assebuch – Altjiddische Erzählkunst*, München 2003, 848 S., ISBN 3-423-13143-8

Eksterne lenker

- https://web.archive.org/web/20040811172144/http://members.surfeu.at/veitschegger/texte/hebr..htm
- http://www.jiddischkurs.org/
- http://www.jiddisch.org/
- http://www.yiddishculture.org/basiclesson/index.html
- http://www.compactmemory.de/ – Online-Archiv jüdischer Zeitschriften
- http://hagalil.org/hagalil/jidish/cf-jid1.htm – umfangreicher Vortrag über die Entwicklung der jiddischen Sprache
- Di Velt fun Yidish: Audio Stories (http://yiddish.haifa.ac.il/Stories.html)